

Nina Goga

Gjøre hva og hvordan?

Ny svensk faglitteratur for barn og unge om miljø- og klimaspørsmål i lys av FNs barnekonvensjon

Doing What and How? New Swedish Nonfiction for Children and Young Adults on Environmental and Climate Issues in Light of the United Nations Convention on the Rights of the Child

Abstract: The aim of this article is to examine a selection of new Swedish nonfiction for children and young adults focusing on how environmental and climate issues are presented and in what ways the books encourage children and young adults to actively engage in dealing with the issues that are thematized. The material for the survey is based on the Swedish Institute for Children's Books' Book Tasting reports on books published in the years 2015–2020 and the titles mentioned there with relevance to the topic. The theoretical and methodological framework for the study is based on recent and relevant research on nonfiction for children and young adults, and on what is referred to as a child-centered and critical approach to children's literature based on the United Nations Convention on the Rights of the Child. An examination of the material in question against the background of the Convention on the Rights of the Child should be considered highly relevant because issues related to the environment and climate are affected by Article 24, which states that children have the right to the best possible health care, clean drinking water, healthy food, and a clean and safe environment to live in.

Keywords: nonfiction, Sweden, climate and environmental issues, child-centered critical approach, the United Nations Convention on the Rights of the Child

Problemstillinger knyttet til ulike typer miljø- og klimautfordringer er de siste årene blitt et aktuelt tema i faglitteratur for barn og unge. Når miljø- og klimaspørsmål blir satt på dagsorden i bøker for barn og unge, kan det være interessant å rette oppmerksomheten mot hvilke miljø- og klimaspørsmål leserne blir presentert for, men også mot hvorvidt og eventuelt hvordan bøkene synliggjør primærlesernes reelle muligheter til å handle aktivt i møte med dagens og fremtidens miljø- og klimakrise. Siktemålet med denne artikkelen er å undersøke hvordan miljø- og klimaspørsmål blir fremstilt i et utvalg nyere svensk faglitteratur for barn og unge, og på hvilke måter den impliserte leseren blir oppfordret til å engasjere seg i håndteringen av problemstillingene som tematiseres i bøkene. Materialet for undersøkelsen er hentet fra Svenska barnboksinsitutets Bokprovingar årgang 2015–2020 og omfatter omtalte bøker med relevans for artikkelens siktemål. Det teoretiske og metodiske rammeverket for undersøkelsen består av nyere og relevant forskning på faglitteratur for barn og unge og av en barnesentrert og kritisk tilnærming til barnelitteratur med utgangspunkt i FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen). Det er relevant å undersøke det aktuelle materialet opp mot Barnekonvensjonen fordi denne omhandler barns rett til å engasjere og ytre seg (FN, artikkel 12, 13 og 14) og til "et rent og trygt miljø å bo i" (FN, artikkel 24).¹

I det følgende gjør jeg først greie for kontekst og motivasjon for undersøkelsen og for utvalg av materiale. Deretter presenterer jeg de nevnte teoretiske og metodiske perspektivene før jeg tar for meg bøkene i materialet med tanke på (a) hvilke miljø- og klimaspørsmål de tematiserer, (b) hvilke tekstlige strategier som benyttes for å gi leseren mulighet til å delta kritisk i tilnærmingen til kunnskap om miljø- og klimaspørsmål, og (c) på hvilke måter bøkene oppfordrer den impliserte leseren til aktivt å engasjere seg i de aktuelle spørsmålene. Til slutt diskuterer jeg sammenhengen mellom FNs Barnekonvensjon og de ytrings- og handlingsrom for barn og unge som bøkene i materialet peker på som aktuelle i møte med vår tids miljø- og klimautfordringer.

Motivasjon: De som skal ta over verden

Da 15 år gamle Greta Thunberg høsten 2018 fredagsstreiket foran Sveriges riksdag med mål om å påvirke politikerne til å prioritere klimasaken, koblet hun samtidig klimasaken til et spørsmål om voksnes ansvar for barns fremtid og til et spørsmål om barns ytrings- og

handlingsrom i saker knytte til miljø og klima. I en svensk kontekst er det verdt å merke seg at alt i 2013 sang artisten Laleh at

Vi ska ta över
Vi ska ta över världen
Vi ska bli stora
Vi ska bli mäktiga, ha ha
Och vi ska göra jorden hel
Ja, vi ska göra vattnet rent (Laleh)

Sangen "Goliat", som refrenget er hentet fra, er "blivit svensk skol-avslutningsstandard" ("Laleh"). Det bekrefter barneboken *Frallan räddar världen* av Sara Ohlsson og Lisen Adbåge (2018). Der forteller Frallan at det beste med sangen de synger på skoleavslutningen, "är när vi sjunger att vi ska göra världen hel" (49).

Fordi miljø- og klimaspørsmål angår barn og unge nå og i fremtiden, gir det dem, ifølge artikkel 12 og 13 i Barnekonvensjonen, rett til fritt "å si sin mening" og til "å dele med andre det de lærer, tenker og føler, ved å snakke, tegne, skrive eller på andre måter, så lenge det ikke skader andre" (FN). Thunbergs streik for klimasaken, som siden ledet til barne- og ungdomsbevegelsen Fridays For Future, er i seg selv et uttrykk for barn og unges utøving av retten til fritt å ytre sin mening, men også til å organisere seg (artikkel 15). I ettertid kan vi kanskje hevde at streikene og aksjonene knyttet til Thunberg og Fridays For Future både rettet oppmerksomheten mot de voksnes ansvar i klimasaken og førte til opphetete diskusjoner om barn og unges bruk av retten til å ytre seg fritt. Tydeligst så vi dette etter Thunbergs tale i FN 23. september 2019. I stedet for å handle om klimasaken kom det til å handle om Trumps latterliggjøring av Thunbergs tale (Pettrém) og om talens retoriske kvaliteter (Klintevall; "Språkteigen"). Debatten rundt Thunbergs aktivisme kan se ut til å ha ført til økt oppmerksomhet om hva det vil si å lytte til barn og unges argumenter og synspunkter i miljø- og klimaspørsmål, og om det å la barn og unge aktivt få medvirke i spørsmål som angår deres fremtid (Alstadheim).

I tillegg til retten til å ytre seg har barn også "rett til å få informasjon fra internett, radio, tv, aviser, bøker og andre kilder" (FN, artikkel 17, min kursiv). Faglitteratur for barn og unge kan være en slik kilde til informasjon, blant annet om miljø- og klimaspørsmål, men også til informasjon om hvilke muligheter barn og unge har til aktivt å påvirke og delta i diskusjoner der miljø- og klimaspørsmål er på dagsorden. På bakgrunn av dette er jeg interessert i å undersøke

hvordan miljø- og klimaspørsmål kommuniseres til barn og unge i nyere tekster rettet mot dem, og om måten det kommuniseres på, er koblet til en økt vektlegging av barns rettigheter, særlig når det gjelder retten til fritt å presentere argumenter og synspunkter som kanskje rammer voksnes oppfatninger av hvilke sider ved klimakrisen barn kan eksponeres for og hvilke tiltak for å løse krisen som egner seg for barn.

Ny svensk faglitteratur for barn og unge om miljø- og klimaspørsmål

Materialet for undersøkelsen består av 14 bøker for barn og unge (tabell 1). Med ett unntak er disse hentet fra Svenska barnboksinnstituttets Bokprovningar årgang 2015-2020.² Svenska barnboksinnstituttets årlige Bokprovningar inneholder relativt kortfattede oversikt over barne- og ungdomslitteratur utgitt i Sverige det året oversikten gjelder. I gjennomlesningen av oversiktene konsentrerte jeg meg om kategorien "faktaböcker" for barn og unge. Men siden problemstillingen berører emnefelt som miljø- og klimaspørsmål, søkte jeg også etter aktuelle tekster i relevante emnekategorier i de ulike oversiktene. For eksempel finnes kategorien "Skogen" i oversikten over bøker utgitt i 2017 (*Bokprovning årgång 2017* 14), og i oversikten over bøker utgitt i 2019 finnes kategorien "Miljöfrågan i barn- och ungdomslitteraturen 2019"³ (*Bokprovning årgång 2019* 9-11). En første grovsortering gav meg et materiale på litt over 20 bøker, der et par av disse var skjønnlitterære tekster med faglitterære trekk. Etter grundig gjennomlesing ble utvalget ytterligere avgrenset til å bare inkludere bøker som i sin helhet (ti bøker) eller i enkeltdeler (fire bøker) tematiserer miljø- og klimaspørsmål, og som også inneholder innspill til hvordan barn og unge kan møte eller håndtere de aktuelle spørsmålene. Selv om artikkelen altså har et uttalt fokus på faglitteratur for barn og unge, har jeg inkludert enkelte skjønnlitterære tekster med faglitterære trekk fordi disse trekkene er tett forbundet med bøkens fremstilling av miljø- og klimaspørsmål og barns handlingsrom i møte med disse spørsmålene.⁴

Tittel	Forfatter(e)/illustratør	År	Forlag
<i>Første Naturhjælpen alle dager i veckan</i>	Grethe Rottböll og Anna-Karin Garhamn	2021	Bonnier Carlsen
<i>Hur mår livet under ytan? En bok med fokus på havets miljø</i>	Nellie, Annika og Klas Malmberg	2020	Aquatis Förlag
<i>Göra gott. Kokbok för unga miljöhjältar</i>	Malin Landqvist og Victoria Voss	2020	Bokförlaget Max Ström
<i>Vad är en flod?</i>	Monika Vaicenavičienė	2019	Opal
<i>Smaka & lukta</i>	Therese Otterhäll	2019	K&R
<i>Fråga Jenny. Om kroppen, själen och allt runtomkring*</i>	Jenny Jägerfeld og Johanna Arpiainen	2019	Rabén & Sjögren
<i>Fakta om Greta Thunberg</i>	Tomas Dömstedt	2019	Nypon förlag
<i>Frallan räddar världen</i>	Sara Ohlsson og Lisen Adbåge	2018	Lilla Piratförlaget
<i>Annalisa och skräpmonstret</i>	Angeli Sjöström Hederberg og Caroline Sellstone	2018	Idus
<i>Rebellens nybörjarbok. Konsten att låta tillsammans*</i>	Kajsa Bornedal	2018	Leopard förlag
<i>Julia räddar skogen</i>	Niklas Hill og Anna Palmqvist	2017	Trinambai
<i>Rätt lätt 2. Om barnets rättigheter*</i>	Susann Swärd og Tina Landgren	2017	Rättighetsfokus
<i>Vardagsjuridik för unga*</i>	Axel af Petersens	2017	B. Wahlströms Bokförlag
<i>Tore och Ama räddar havet</i>	Pelle Höglund	2015	Nya sagor

Tabell 1. Oversikt over materialet for undersøkelsen. Merkingen med stjerne (*) betyr at klima- og miljø bare er berørt i deler av boken.

Tidligere forskning og teoretiske og metodiske perspektiv

Til å undersøke materialet benytter jeg meg som nevnt både av nyere teori om og analyseverktøy for faglitteratur for barn og unge og av teoretiske perspektiv på hvordan barns rettigheter uttrykkes i litteratur for barn og unge. Flere vil hevde at faglitteratur for barn og unge de siste 20–30 årene har utforsket og eksperimentert med

både forholdet mellom verbal og visuell kunnskapsformidling og med måtene barn og unge kan bli kritiske medskapere av kunnskap på. Bare de siste årene er det kommet flere forskningsbidrag som vektlegger faglitteraturens estetiske trekk (Grilli), kritiske potensial (Sanders) og som sikter mot å utvikle teoretiske og analytiske perspektiv på faglitteraturens verbale og visuelle strategier (Goga, Iversen og Teigland; Goga, "Hvordan kan"). I motsetning til innenfor den skjønnlitteraturorienterte barnelitteraturforskning der et bredt register av økokritiske tilnæringsmåter har gjort seg gjeldende de siste 10–15 årene, så er det heller få studier som undersøker faglitteratur for barn og unge fra et slikt perspektiv. Denne skeivfordelingen er for eksempel tydelig i publikasjonen *På tværs af Norden 2 – Økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur* (2021), redigert av Nina Goga og Marianne Eskebæk, der kun ett bidrag i sin helhet er viet faglitteratur for barn og unge (Goga, "Skandinavisk sakprosa"). Det kan ellers nevnes at i antologien *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur* (2020), redigert av Corina Löwe og Åsa Nilsson Skåve, trekker noen av bidragsyterne inn tekster med faglitterære trekk i sitt eksempel materiale (se f.eks. Löwe; Almgren White; Ehriander). Mer relevant for problemstillingen i denne artikkelen er Jonas Bakkens analyse av hvordan dialog blir brukt for å gi leserne ulike perspektiv på miljøspørsmål i den faglitterære tegneserien *Grønne greier* (2018) av Ole Mathismoen og Jenny Jordahl. Han finner at til tross for den dialogiske fremstillingen som preger kunnskapsformidlingen i boken, så er *Grønne greier* en monologisk tekst der hovedkarakterene "representerer det samme perspektivet på miljøspørsmålene, og alternative perspektiver blir i stor grad holdt utenfor" (Bakken). Også jeg har undersøkt denne, og to andre bøker om miljø- og klimaspørsmål av samme forfatter og illustratør, men da med tanke på hvordan voksne bokmeldere vurderer bøkens oppfordringer til handling (Goga, "Hva er greia"). Jeg fant at anmelderne var positive til at barn oppfordres til aktiv deltakelse og handling så lenge det dreide seg om hverdagsnære problemstillinger knyttet til miljø og klima.

I boken *A Literature of Questions. Nonfiction for the Critical Child* (2018) presenterer Joe Sutliff Sanders det han oppfatter som litterære strategier som inviterer leserne til å engasjere seg, undersøke og stille spørsmål i møte med faglitteraturens ulike temaer. Med utgangspunkt i autoritetskritisk og dialogorientert tenkning er Sanders opp-tatt av hvordan ulike tekster inviterer til "reflective engagement with information" (6), og hva som gjør leseren til deltaker i ikke-lineære tenkemåter (3). Sanders mener at man i analyser av faglitteratur for

barn bør undersøke i hvilken grad leseren får adgang til de stedene i teksten der kunnskapen som formidles er usikker eller kan belyses fra flere perspektiv. Det kan blant annet dreie seg om hvorvidt forfatteren gir uttrykk for at kunnskapen som formidles er usikker, om hen lanserer flere mulige måter å forstå et kunnskapsstoff på, og om hen lar leseren selv ta stilling til hva som virker mest sannsynlig.

Sanders forslag til hva man bør vektlegge i analyser av faglitteratur for barn, harmonerer godt med flere av de spørsmålene jeg presenterer i mitt forslag til analyseverktøy i møte med denne litteraturen (Goga, "Hvordan kan"). I tillegg til å spørre hvordan kunnskapen som formidles er organisert og presentert i ord og bilder, mener jeg det er nødvendig å spørre hvilke forestillinger om leseren man finner i bøkene. Bli leseren fremstilt som en passiv mottaker som skal tilføres kunnskap, eller blir leseren fremstilt som nysgjerrig og spørrende? I tillegg kan man spørre om leseren får anledning til å forstå seg selv som en aktiv medskaper av kunnskap. Å undersøke forestillinger om leseren og leserens muligheter til å delta kritisk i tilnærmingen til kunnskap i ulike faglitterære tekster for barn kan sies å være i tråd med andre forskeres vektlegging av behovet for å studere hvorvidt litteratur for barn og unge "provides space for readers to imagine their own empowerment" (Superle 156), og hvordan barns rettigheter og barns aktørskap uttrykkes i denne litteraturen (Superle; Todres og Higinbotham).⁵

Et underliggende premiss her er at barnelitteratur blir forstått som et uttrykk for et samfunns holdning og handling overfor barn – og at den derfor også kan påvirke holdninger og handlinger. For min analyse av på hvilke måter bøkene i materialet oppfordrer barn og unge til aktivt å engasjere seg i håndteringen av de miljø- og klimaspørsmålene bøkene tematiserer, er det først og fremst Michelle Superles perspektiv på "child-centered critical approach to children's literature" (CCA) som motiverer den metodiske tilnærmingen. Superles CCA er motivert av Jonathan Todres og Sarah Higinbothams undersøkelse av hvordan barnelitteratur formidler barns rettigheter, men også av sentrale barnelitteraturforskeres innspill til hvordan vi kan forstå og definere hva barn er. Ikke minst støtter Superle seg på Marah Gubars "kinship-modell", som understreker at barn ikke er det samme eller noe helt annet enn voksne, men innebærer "relatedness, connection, and similarity without implying homogeneity, uniformity, or equality" mellom barn og voksne (Gubar 453). Ifølge Superle deler Gubars kinship-modell mange av de samme verdiene som ligger til grunn for Barnekonvensjonen (Superle 149).

Det overordnede målet med CCA er for Superle "to disrupt childism in children's literature" (151). Trumps reaksjon på Greta Thunbergs taler er eksempel på en uttrykt "childism", det vil si å se barn som ulogiske og utilstrekkelige mennesker som mangler evne til å resonnerer (150–151). Ved å holde Barnekonvensjonen som en begrepsmessig linse over et litterært materiale mener Superle at CCA kan undersøke om "[l]iterary texts can aid in preparing the groundwork for a more empathetic and empowered childhood that helps enable children to be participants in their lives and literature, rather than relegated to the status of passive, protected recipients" (151).⁶ Superle foreslår tre måter å gjennomføre CCA på, og i min sammenheng er det den første av disse som er relevant. Det vil si at jeg ønsker å finne ut hvordan bøkene fremstiller barns stemmer, perspektiv og verdier, og i hvilken grad bøkene "represent[s] child characters with agency, those who collaborate with adults to realize goals and intentions, those who seek to realize their rights and/or responsibilities, and those who demonstrate critical thinking and/or problem solving capacities" (151).

Siden mitt mål er å undersøke på hvilke måter barn og unge blir oppfordret til å engasjere seg i miljø- og klimaspørsmål i et utvalg nyere svensk faglitteratur for barn og unge, kartlegger jeg først hvilke miljø- og klimaspørsmål som tematiseres i bøkene. Deretter identifiserer jeg hvilke tekstlige strategier som er tatt i bruk for å gi leseren *mulighet til å delta kritisk* i tilnærmingen til kunnskap om miljø og klima. Til slutt undersøker jeg materialet med tanke på hvordan bøkene oppfordrer barn og unge *til aktivt å engasjere seg* i miljø- og klimaspørsmål. I denne treleddete fremgangsmåten tar jeg ikke for meg hver enkelt bok, men presenterer først overordnede tendenser for deretter å utdype med mer detaljerte analyser av enkelte funn. Eksemplene fra bøkene er ment å illustrere de ulike funnene.

Hvilke miljø- og klimaspørsmål tematiserer bøkene?

Det er relativt mange miljø- og klimaspørsmål som til sammen blir dekket av de 14 bøkene i materialet, men noen problemstillinger går igjen i flere og er gjerne av en mer overordnet karakter enn andre. Ett eksempel på en bok som dekker et bredt spekter av miljø- og klimaspørsmål er *Första Naturhjälpen alla dagar i veckan* (2021) av Grethe Rottböll og Anna-Karin Garhamn. Den tar for seg ett problemområde for hver ukedag, blant annet miljøvennlige fremkomstmidler, energiforbruk og nødvendigheten av å ha kunnskap om naturen. Andre bøker med en brei tilnærming er *Fakta om Greta Thunberg* (2019) av

Tomas Dömstedt og *Rebellens nybörjarbok. Konsten att låta tillsammans* (2018) av Kajsa Bornedal. I sistnevnte er ikke miljø og klima bokens hovedtema, men problemstillinger knyttet til blant annet naturbruk, naturrett og dyrevelferd blir flere ganger nevnt som saker det er relevant å samle seg kollektivt om.

Matsvinn og en bærekraftig holdning til mat og matproduksjon ser ut til å være et aktuelt tema i flere av bøkene i materialet. Mens *Smaka & lukta* (2019) av Therese Otterhäll og *Annalisa och skräpmonstret* (2018) av Angeli Sjöström Hederberg og Caroline Sellstone formidler fagstoffet i en delvis fiksjonalisert bildebokinnpakning, er *Göra gott. Kokbok för unga miljöhjältar* (2020) av Malin Landqvist og Victoria Voss en omfattende og tydelig faglitterær bok for ungdom som, i tillegg til oppskrifter, formidler kunnskap om blant annet matmerking, kortreist mat og smart jordbruk.

To bøker tar opp forurensning i havet og hva som kan gjøres for å forbedre situasjonen med søppel, særlig plastsøppel: *Hur mår livet under ytan? En bok med fokus på havets miljö* (2020) av Nellie, Annika og Klas Malmberg og *Tore och Ama räddar havet* (2015) av Pelle Höglund. Problemene med søppel i vann eller hav tematiseres også i den essayistiske bildeboken *Vad är en flod?* (2019) av Monika Vaicenašienė og i *Frallan räddar världen. I Vad är en flod?* ser vi eksempler på søppel på elvebunnen og farlig utslipp fra blant annet fabrikker og jordbruk. I fortellingen om Frallan blir det høydramatisk når hun skjærer seg på et glasskår mens hun plukker søppel i strandkanten.

Et siste miljø- og klimarelatert spørsmål som tematiseres i flere bøker, men med ulik grad av konkretisering, kan vi samle under betegnelsen naturferdsel og -bruk. I boken *Vardagsjuridik för unga* (2017) av Axel af Petersens er det et eget kapittel om allemannsretten. Innledningsvis forklares denne retten med "att du och alla andra människor har rätt att ta del i naturen i Sverige" (Petersens 79), men i tillegg til dette dreier store deler av kapittelet seg om de plikter som følger med retten, ikke minst alt det man må ta hensyn til og respektere om man vil telte, plukke bær eller gjøre opp bål. Det påpekes blant annet at man ikke må "bryta grenar från levande träd och buskar" (80).

Både i *Julia räddar skogen* (2017) av Niklas Hill og Anna Palmqvist og i *Rebellens nybörjarbok* er det en tydelig sammenheng mellom bevaring av skog og oppfordring til barn og unges aktivisme. Det er kanskje ikke uventet at spørsmål knyttet til bruk og vern av skog har en fremtredende plass i materialet. Skogsdrift (planting og hogst) er en viktig næringsinntekt i Sverige, og forslag til en ny skogstrategi,

som blant annet innebærer å redusere flatehogst, har møtt mye motstand både fra svenske skogeiere og politikere (Sandberg).

Muligheter til å delta kritisk i tilnærmingen til kunnskap om miljø- og klimaspørsmål

Med utgangspunkt i forskningslitteraturens oppfordring til å analysere hvordan faglitteratur for barn og unge verbalt og visuelt inviterer leseren til å reflektere over og engasjere seg i kunnskapen som formidles (Sanders; Goga, "Hvordan kan"), har jeg funnet at fremtredende verbale strategier i materialet er bruken av åpne spørsmål, du-henvendelser og spørsmålsdrevet dialog. Mens disse strategiene kombineres i flere av bøkene, er de nesten fraværende i andre. Jeg tar først for meg et eksempel på det siste. Deretter trekker jeg frem eksempler som viser hvordan leserne inviteres til å reflektere over, engasjere seg i og noen ganger også ta stilling til de miljø- og klimaspørsmålene som presenteres og/eller utforskes i boken.

Kokboken *Göra gott* har en tydelig miljøagenda, og baksideteksten fremhever at den er "för Greta Thunbergs generation. Den inspirerar barn och ungdomar till att förändra världen – i sitt eget kök" (Landqvist og Voss). Boken bærer preg av å ville formidle betydningen av en helhetlig og bærekraftig tilnærming til matproduksjon og -forbruk. Visuelt kommuniseres dette ved å blande tydelig infografikk med uglansete og litt rustikke matfoto til de ulike oppskriftene. Inspirasjonen til å forandre verden ser ut til å skulle skje gjennom informasjon. I liten grad legges det opp til spørsmål og refleksjon rundt kunnskapen som formidles. Dette henger kanskje sammen med kokeboksjangerens monologiske imperativ: "Börja med såsen. Skala och finhacka lök och vitlök" (Landqvist og Voss 41, se bilde 1). Teksten byr riktignok noen steder på et retorisk spørsmål, men gir aldri leseren pusterom til å få tenkt seg om. Spørsmålene fungerer bare som passasjer fra informasjon til informasjon. I forbindelse med redegjørelsen for sammenhengen mellom befolkningsvekst og behovet for å produsere mer mat for at alle skal spise seg mette, spørres det: "Men hur ska vi klara det när planeten redan mår så dåligt av alla påfrestningar vi utsätter den för? Jo, en avgörande lösning är att få stopp på matsvinnet!" (145). Her ser vi hvordan leseren blir servert et ferdig formulert svar uten at det blir lagt opp til en presentasjon av mulige løsninger der leseren kan aktivere sine forkunnskaper og relatere spørsmålet til egen sosial, geografisk og kulturell posisjon.

Mens det er få leserinvolverende strategier å finne i *Göra gott*, er det stor forskjell på hvordan andre bøker i materialet tar i bruk

SPAGHETTI MED LINSBOLOGNESE

En god och nyttig pasta att bjuda kompisarna eller familjen på tillsammans med en sallad. Linser är proteinrika och en bra ersättning för köttfärs. Toppa med nyvren parmesanost.

4 PORTIONER

INGREDIENSER	1 msk torkad oregano eller salvia
400 g valfri pasta, t ex fullkorns-	½ dl olivolja
spaghetti, lins- eller bönpasta	1 ½ dl torkade belugalinser (svarta)
parmesanost	2 msk tomatpuré
	5 dl frysta tomatatlattar eller 1 förp.
LINSÄS	1 msk kryddor (krossade tomat (400 g)
1 gul lök	5 dl vatten
3 vitlöksklyftor	1 msk balsamvinäger
1 stjäkk blekselleri	1 tsk salt
1 morot	2 krm svartpeppar

Börja med säsen. Skala och finhacka lök och vitlök. Skiva bleksellerin tunt. Skala och riv moroten. Fräs de hackade grönsakerna med torkad oregano i olivoljan i en rymlig kastrull i cirka 5 minuter på svag värme utan att det får färg. Tillsätt linser, tomatpuré, tomat, vatten och balsamvinäger. Salta och peppra. Koka upp och rör om. Koka på svag värme under lock i 15–20 minuter tills linserna är mjuka, ta upp ett par och prova. Koka upp rikligt med saltat vatten i en stor kastrull. Koka pastan enligt anvisning på förpackningen. Häll av i durkslag och blanda väl med säsen. Toppa med rivna parmesanost.

Vill du göra som italienerna? Ta upp pastan direkt ur kokvattnet med en pastarev. Lagg ner direkt i såsen och blanda väl. Italienerna gillar heller inte en sin pasta i durkslag. Vill du varför? Ja, för att i kokvattnet finns det stärkelse från pastan som gör pastan lite krämig.

Bilde 1. Göra gott. Kokbok för unga miljöhjältar (2020) av Malin Landqvist og Victoria Voss, Bokförlaget Max Ström.

dialogiske grep for å involvere leseren. En av måtene å invitere til dialog på er å henvende seg til leseren ved hjelp av et "du". Noen steder etableres kontakten gjennom en innledende du-henvendelse, som i forordet i *Vardagsjuridik för unga*, der forfatteren understreker at "[d]en här boken vänder sig till dig som är 15–19 år, men du som är äldre eller yngre kommer hitta flera kapitler som passar även dig" (Petersens). Boken, som ikke primært dreier seg om miljø- og klima, har, som nevnt, et kapittel om allemannsretten der forfatteren legger stor vekt på sporløs naturbruk- og ferdsel. Henvendelsen er stadig til et "du", men, og kanskje ikke uventet i en rettighets- og ansvarsorientert tekst, det er ikke lagt opp til at leseren selv skal komme frem til hva som er viktig å tenke over om man benytter seg av allemannsretten. I stedet gjøres det klart at når "du är ute i naturen måste du vara försiktig och respektera både djur, växter och andra människor" (79). Begrunnelsen for slik naturferdsel er ikke primært den at vi kan få bøter, men at "[v]i måste alla respektera det för att inte förstöra vår vackra natur" (80).

En helt annen og aktivistisk du-henvendelse finner vi i *Rebellens nybörjarbok*, der det innledningsvis heter at "[i] den här boken får du chans att se hur andra har gjort före dig och hur du själv kan göra för att säga ifrån" (Bornedal, min kursiv, se bilde 2).⁷ Det at leseren gis

en sjanse, impliserer også at det er opp til leseren å ta stilling til om man vil prøve ut forslagene, eller ikke. For å bli klar over hva man mener og vil, oppfordres også leseren til å "fråga på tills du känner att du har ett svar". Med sine nesten kaotisk distribuerte piler, stråler og tekstbobler understreker bokens illustrasjoner og visuelle design at ulike perspektiv fører til ulike standpunkt og handlinger. Leserens må derfor selv finne måter å orientere seg i kunnskapen som formidles, og velge sin(e) løype(r) fra fakta via argumentasjon til aktiv handling.

En siste leserinvolverende strategi vi kan finne i materialet, er gjengivelse av mer eller mindre fiksjonaliserte dialoger. I bildeboken *Vad är en flod?* rammes kunnskapsformidlingen om en elvs mange betydningsrom (økosystem, energikilde, transportåre og møtested for minner og kulturer) inn av et barns spørsmål til en bestemor om hva en elv er. Resten av boken kan forstås som bestemorens lange og langsomme svar som også inneholder ett og annet spørsmål som kan bringe svaret videre. I oppslaget om ødeleggende utnyttelse av elven heter det for eksempel: "Vad skulle hända om flodvattnet försvann?" (Vaicenavičienė, se bilde 3). Svaret på spørsmålet kommer i form av et eksempel. Men før eksempelet legges frem blir leseren spurt om denne kanskje "har [...] hört talas om" den sjøen det blir vist til i eksempelet. Ved dette tilleggsspørsmålet kan leseren enten

Bilde 2. *Rebellens nybörjarbok. Konsten att låta tillsammans* (2018) av Kajsa Boredal, Leopard förlag.

Bilde 3. Vad är en flod? (2019) av Monika Vaicenavičiėnė, Opal.

tenke seg om før hen leser videre, eller selv lete opp ytterligere informasjon om det aktuelle eksempelet, det vil si Aralsjøen.

I de tekstene i materialet der miljø- og klimaspørsmål er mer eller mindre rammet inn av fiksjonsfortellinger, ser det ut til at leserne særlig gis rom til medtenkning i de dialogdrevne delene av fortellingen. Bildeboken *Annalisa och skräpmonstret* og ikke minst den illustrerte kapittelboken *Frallan räddar världen* viser eksempler på hvordan det spørrende barnet i fortellingen kan modellere, for leseren, måter å utforske miljø- og klimaspørsmål på, men også måter å utfordre eller konfrontere voksne med slike spørsmål og deres rolle i håndteringen av dem. I tråd med Superle kan vi lese dette som eksempler på barn som viser evne til kritiske tenkning.

Til slutt kan det nevnes at reelle barns autentiske spørsmål er selve det strukturerende prinsippet for utgivelsen *Fråga Jenny. Om kroppen, själen och allt runtomkring* (2019) av Jenny Jägerfeld og Johanna Arpiainen. Boken samler nærmere hundre spørsmål barn har sendt inn til psykolog og forfatter Jenny Jägerfelds spalte "Fråga Jenny" i *SöD Junior*, *Svenska Dagbladets* nyhetsavis for yngre lesere. Ett av spørsmålene som er tatt med i boken, kommer fra en gutt på elleve år som "oroar [s]ig jättemycket för klimathotet" (Jägerfeld og Arpiainen 162). Han forteller at han har lest mye om saken, og at han føler at det alt er for sent. Derfor spør han "[v]ad ska jag göra?" (162). Jägerfelds svar løfter guttens spørsmål inn i en større samfunnsmessig kontekst, og hun oppfordrer gutten, og kanskje leserne, til å engasjere seg: "Du är ju inte politiker, men kanskje kan du gå med i någon

organisation som jobbar för klimatet?" (162). Denne oppfordringen, som i seg selv rommer et spørsmål, støttes av Johanna Arpiainens illustrasjon. Den viser en gutt som marsjerer med streng mine og hevet hode. I hånden holder han en plakat der det står "Rädda vår planet innan det är försent" (163). Illustrasjonen gir med andre ord visuelt uttrykk for hvordan barn kan engasjere og uttrykke seg.

Hvilke måter oppfordrer bøkene barn og unge til å engasjere seg på?

Det er stor variasjon i materialet når det gjelder graden av oppfordring til å engasjere seg og ikke minst hvordan dette engasjementet skal komme til uttrykk. Det dreier seg om to overordnede forhold som det kanskje finnes en viss korrelasjon mellom. Det ene har å gjøre med om oppfordringene presenteres som forslag fra en voksen, altså en mer eller mindre synlig autoritet, eller om de presenteres og eksemplifiseres gjennom barn selv. Denne forskjellen berører også Superles spørsmål om i hvilken grad tekstene viser barn og unge som samarbeider med voksne, eller som er alene om å ta ansvar. Det andre forholdet dreier seg om hvorvidt engasjementet, og gjerne også handlingene det oppfordres til, retter seg mot barn og unges nærmiljø, inkludert familiehverdagen, eller om det (også) retter seg mot større samfunnsendringer. Dette siste har tidligere forskning vist at faglitteratur for barn og unge gjerne er forsiktig med å tematisere (Goga, "Hva er greia").

Första Naturhjälpen alla dagar i veckan er et eksempel på en bok som dekker hele dette spekteret. I boken møter leserne barna Leija og Udde, som tar mål av seg å gjøre litt hver dag for å bidra til endring i miljø- og klimasituasjonen. Bidragene deres, som delvis utfordrer foreldrene, begrunnes med kunnskap om miljø og klima og eksemplifiseres med ulike hverdagskontekster som også strekker seg utover husholdningstiltak som kildesortering og energisparing. Blant annet settes torsdagsbidraget, "Tjocktröjans dag" (Rottböll og Garhamn 26–29), inn i en større kollektiv sammenheng ved at det vises til at dette er noe som gjøres i andre land. Oppfordringen til å tenke kollektivt gjelder også den ikke-menneskelige delen av miljøet. Lørdagseksempelet, som presenteres for barna av en tante, dreier seg om å bli venn med naturens artsmangfold. For, som det heter i boken, "[n]är man blir kompis med någon blir man extra försiktig. För vem vill trampa på en kompis?" (47).

De bøkene i materialet som har et tydeligst hverdagsorientert og lokalt fokus, er de som dreier seg om matforbruk og matsvinn,

og de som, i hvert fall når det gjelder hvordan man kan engasjere seg, tematiserer forsøplingen av havet. Riktignok legges det i boken *Göra gott* vekt på nødvendigheten av bærekraftig matproduksjon og -forbruk, men en sentral motivasjon ser likevel ut til å være enkeltindividets helse. I bøkene om søppel i havet er det først og fremst det å plukke søppel i strandsonen og det å forbruke mindre og resirkulere mer som er hovedoppfordringen.

Der voksne enten implisitt eller eksplisitt oppfordrer barn og unge til mer utadrettete, overordnede eller kollektive handlinger, spenner forslagene fra sivil ulydighet, som tresitting (*Julia räddar skogen, Rebblens nybörjarbok*), via skriftlige henvendelser (e-post) til politikere på nasjonalt og lokalt nivå (*Annalisa och skräpmonstret*), til protestformer som demonstrasjonstog og plakatskriving (*Fakta om Greta Thunberg, Fråga Jenny*).⁸

Den essayistiske bildeboken *Vad är en flod?* skiller seg ut fra de andre bøkene i materialet når det gjelder det å oppfordre leseren til engasjement og eventuelt handling. Det er ikke det at den mangler en form for oppfordring, men den fremstår i liten grad som en tiltaksliste. I stedet kan vi kanskje si at boken som helhet har mer karakter av en implisitt materiellsamtenkning som dreier seg om at fordi elven er viktig "för oss och de samhällen vi lever i" (Vaicenavičienė), inkludert samlivet med den ikke-menneskelige materien, og fordi elven binder oss sammen og flyter gjennom oss alle, så burde vi bry oss om å verne heller enn å ødelegge og utnytte den.

Faglitterære eksempler på ytrings- og handlingsrom i lys av Barnekonvensjonen

Én mulig konsekvens av implementeringen av Barnekonvensjonen kunne være at nyere bøker for barn og unge imøtekommer barn og unges rett på informasjon, og at informasjonen formidles på måter som viser at deres rett til medvirkning i saker som angår dem, blir tatt på alvor. Jeg skal derfor nå vurdere forholdet mellom FNs Barnekonvensjon og de ytrings- og handlingsrom bøkene i materialet peker på for barn og unge i møte med vår tids miljø- og klimautfordringer. Jeg ser først på hvordan bøkene svarer på Barnekonvensjonens artikkel 17 (rett til informasjon) og deretter på hvordan bøkene viser leserne ulike muligheter til å utøve artikkel 12 og 13 (retten til på ulike måter gi uttrykk for sine meninger, tanker og følelser) i forbindelse med miljø- og klimaspørsmål.

De fleste bøkene i materialet kan sies å formidle kunnskap om enten hverdagsnære eller samfunnsmessig overordnede miljø- og

klimaspørsmål på måter der leseren i ulik grad blir invitert til å reflektere og ta stilling til spørsmålene. I noen av bøkene oppfordres leserne også til aktivt å handle for å ta del i løsningen på spørsmålet. Det at de fleste bøkene er opptatt av å kommunisere og invitere unge lesere til diskusjon om miljø- og klimaspørsmål, er i seg selv et uttrykk for artikkel 17. En tydelig uttalt oppfordring til å innhente informasjon finner vi i *Fakta om Greta Thunberg*, der det heter "[l]äs på och försök förstå vad klimatkrisen innebär" (Dömstedt 30).

I artikkel 17 heter det at voksne "skal sørge for at informasjonen barn får ikke er skadelig" (FN). Spørsmålet om hvorvidt informasjonen er skadelig, er trolig noe av forklaringen på hvorfor noen voksne mener barn og unge må beskyttes mot for dyster informasjon om dagens og fremtidens miljø- og klimautfordringer. I mitt materiale dreier det seg ikke om å holde tilbake informasjon. Derimot kan vi se at det er ulike måter å koble den informasjonen som gjøres tilgjengelig, til eksempler på endringsmuligheter både gjennom holdning (tenkning) og handling. Det ser ut til å være en sammenheng mellom de bøkene der barn og unge oppfordres av voksne, og de bøkene der oppfordringen først og fremst retter seg mot et lokalt nivå. Dermed er det også en sammenheng mellom bøker der engasjement og handlinger eksemplifiseres gjennom barn og bøker der oppfordringen retter seg mot et mer overordnet, gjerne politisk, nivå. Med andre ord: voksne stemmer i bøkene oppfordrer til private hverdags-handlinger, barn og unges stemmer oppfordrer til handlinger som kan endre samfunnet.

En av de handlingene det virker minst problematisk å oppfordre barn og unge til, kan forankres i Barnekonvensjonens artikkel 12 i kombinasjon med artikkel 13. I materialet virker det viktig å konkretisere hvordan barn, gjennom blant annet å snakke, skrive og tegne (FN, artikkel 13), fritt skal kunne dele med andre "sin mening i alle saker som angår dem" (artikkel 12). Oppfordringen finnes enten uttrykt gjennom eksempler, som Thunbergs taler, eller spørsmålene barn har sendt til Jenny Jägerfeld. Enda tydeligere er oppfordringen i eksempler som viser hva som kan stå på plakater i demonstrasjonstog, i brev til politikere eller på lapper (nei-til-reklame) som kan deles ut i nabolaget som i *Första Naturhjälp*. I tillegg kan kanskje også verbale og visuelle forslag til sittestreik i trær ses på som en måte å gi uttrykk for egne meninger. I forlengelsen av det å oppfordre til demonstrasjonstog, brev og sittestreik finner vi i materialet også eksempler på oppfordring til mer organisert aktivitet som och Arpiainen å bli "med i någon organisation som jobbar för klimatet" (Jägerfeld og Arpiainen 162).

I *Fakta om Greta Thunberg* nevnes Fridays for Future, men dersom det ikke finnes noen organisasjon der leseren bor, så oppfordres hen i *Rebellens nybörjarbok* til å "starta en egen organisation" (Bornedal).

Mens flere bøker i materialet kan ses i lys av artikkel 12 og 13, og i noen tilfeller også 15, så kan noen bøker på litt ulikt vis leses opp mot artikkel 24, som blant annet omhandler barns rett til "rent og trygt miljø å bo i" (FN). Bøkene om matproduksjon og matsvinn og bøkene som tematiserer søppel i havet eller reflekterer over konsekvensene av inngrep i og overforbruk av naturressurser, viser hva som kan skje hvis vi ikke tar et felles ansvar for å ikke forurense eller overforbruke. Sammenliknet med de andre bøkene i materialet, viser bøkene om matsvinn og søppel i havet mindre tydelig hva som er barn og unges handlingsrom i denne sammenhengen – bortsett fra å plukke bær og spise sunt og ikke spise mer enn man behøver. På liknende vis kan vi si at bøkene i materialet som tematiserer barns rett til utdanning og til at utdanningen skal utvikle barns "personlighet, evner og egenskaper", slik det heter i artikkel 28 og 29, informerer først og fremst om dette framfor å vise hvordan man, som barn og ungdom, kan gi uttrykk for denne rettigheten. *Rebellens nybörjarbok* og *Rätt lätt 2. Om barnets rättigheter* (2017) av Susann Swärd og Tina Landgren er eksempler på bøker der dette forekommer. At det forholder seg slik, kan ha sammenheng med at bøkene er skrevet innenfor en svensk kontekst der det kanskje ikke er et problem å få tilgang til utdanning. Det betyr likevel ikke at barn og unge er garantert at denne utdanningen utvikler dem på nevnte måter. Kanskje kunne dette vært en del av temaet i bøkene, og bøkene kunne ha oppfordret leserne til å kreve at informasjonen og kunnskapen som blir delt med dem, *skal* ha betydning for deres utvikling av personlighet, evner og egenskaper – ikke minst de evner som trengs for å løse miljø- og klimaspørsmålene.

Avsluttende betraktninger

Diskusjonen av funnene fra undersøkelsen opp mot Barnekonvensjonens artikler har tydeliggjort at det i materialet finnes flere eksempler på at bøkene, gjennom ulike forslag til måter å engasjere seg på, viser reelle ytrings- og handlingsrom for barn og unge i møte med ulike miljø- og klimaspørsmål. Ikke minst viser eksemplene at dette handlingsrommet ikke trenger å være avgrenset til en hjemlig eller lokal arena med kildesortering og søppelplukking som foretrukne aktiviteter eller aksjonsformer. Vi kan med andre ord si at flere av bøkene legger til rette for det Superle omtaler som en mer

“empathetic and empowered childhood”, som igjen kan hjelpe barn å bli “participants in their lives [...], rather than relegated to the status of passive, protected recipients” (151).

Materialet har vist at det i ny svensk faglitteratur for barn og unge blir gitt plass til barns spørsmål til og problematisering av miljø- og klimakrisen. Og, ikke minst, finner vi flere eksempler på hvordan barn kan gjøre spørsmålene og synspunktene synlig for noen av de som er i posisjon til å påvirke arbeidet med å få til strukturelle og samfunnsmessige endringer. Vi finner lite av umyndiggjørende moralisme eller naiv idealisme formidlet av voksne autoriteter. I stedet kan vi kanskje hevde at artikuleringen av barns handlingsrom og aksjonsformer er kjennetegnet av verbal og visuell energi og respekt – noen ganger også ispedd en dose humor.

Biografisk informasjon: Nina Goga er professor i barnelitteratur ved Høgskulen på Vestlandet. Hennes seneste bøker er Verbal and Visual Strategies in Nonfiction Picturebooks. Theoretical and Analytical Approaches (2021, redigert med Sarah Hoem Iversen og Anne-Stefi Teigland) og Ecocritical Perspectives on Children’s Texts and Cultures (2018, redigert med Lykke Guanio-Uluru, Bjørg Oddrun Hallås og Aslaug Nyrrnes).

Noter

1 Alle artikler som siteres eller refereres til i artikkelen finnes tilgjengelig på www.regjeringen.no/contentassets/ee6e51e5dd154da186dc86511e970f03/191022-crc_plakat_norsk_web.pdf.

2 Denne artikkelen er et resultat av et stipendopphold (Solkatten) ved Sbi høsten 2021. Stipendet var knyttet til et prosjekt rettet mot svensk faglitteratur for barn og unge. Selv om Sbis Bokprovning for 2021 ikke var klar under mitt opphold, var mange av 2021-bøkene tilgjengelig i hyllene på Sbi, blant annet *Första Naturhjälpen alla dagar i veckan* som jeg har tatt med i mitt materiale. Boken er den tredje i *Första Naturhjälpan*-serien og er tatt med her fordi den, i tråd med mine kriterier for valg av materiale, viser barn som aktivt handlende i faglitterære tekster om miljø- og klima. Det bør bemerkes at selv om både “Aktivism” og “Miljöfrågor och ekokritiska perspektiv” er egne tema i *Bokprovning årgång 2021* (publisert 5. april 2022), er *Första Naturhjälpen alla dagar i veckan* ikke nevnt der.

3 Dette delkapittelet er skrevet av gjesteskribent Lydia Wistisen.

4 I forskningslitteraturen brukes ulike begrep om tekster som formidler kunnskap om verden til barn og unge. Sbis Bokprovning bruker begrepet “faktaböcker”, et begrep som primært brukes i skole- og biblioteksammenheng og som kanskje kan forstås som noe smalt når det gjelder hvilke

litterære grep man er åpen for at slike tekster kan anvende. Andre beslektede begrep i en skandinavisk sammenheng er fagbøker, faglitteratur og sakprosa for barn og unge. Også her kan definisjonen av disse variere noe, men generelt vil man si at dette er tekster som kan dele en lang rekke litterære grep med skjønnlitterære tekster, blant annet narrative strategier og poetiske kvaliteter både i det visuelle og verbale uttrykket (for detaljerte diskusjoner, se Grilli; Goga, Iversen og Teigland). Jeg har, som vist, konsentrert meg om bøkene Sbi har forstått som faktabøker, men har supplert disse, med utgangspunkt i relevante emner, med bøker som man kunne tenke seg at en vid forståelse av kunnskapstekster for barn og unge ville ha inkludert.

5 Selv om begrepet aktørskap ikke løftes frem i denne artikkelen betyr det ikke at det ikke er relevant. Jeg ser en sammenheng mellom hvordan Disa Bergnehrs forstår barns aktørskap, det vil si som bestående av barns innflytelse og barns påvirkning (Bergnehr), og min vektlegging av hvordan bøkene presenterer barn og unge for reelle muligheter til å *delta og handle aktivt* i møte med dagens og fremtidens miljø- og klimautfordringer.

6 Superle er oppmerksom på at Barnekonvensjonen ikke er et perfekt eller problemfritt dokument. Hun nevner blant annet at Barnekonvensjonen kan oppfattes som eurosentrisk og som demotiverende for barn i andre kulturer (158).

7 Der bøkene i materialet mangler sidetall, blir det i referansen til disse heller ikke benyttet sidetallshenvisning.

8 Tresittingen i *Julia räddar skogen* er tydelig modellert etter Julia Butterfly Hill som aksjonerte mot hugging av trær ved å sitte i et tre i to år (1997–1999).

Litteratur

Almgren White, Anette. "Bilderbokens potential att i förskoleklass utveckla förståelse om människans aktiva roll för global hållbar utveckling". *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur*, redigert av Corina Löwe og Åsa Nilsson Skåve, Natur & Kultur, 2020, s. 80–103.

Alstadheim, Kjetil B. "Politikerforakt redder ikke verden. Er det lov å være kritisk til Greta Thunberg?". *Aftenposten*, 6. november 2021.

Bakken, Jonas. "Monologiske miljødialoger – Ole Mathismoen og Jenny Jordahls tegneserie *Grønne greier*". *Sakprosa*, vol. 11, nr. 3, 2019, doi.org/10.5617/sakprosa.6536.

Bergnehr, Disa. "Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktørskap – en begreppsdiskussion". *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, vol. 5, 2019, s. 49–61, doi.org/10.23865/ntpk.v5.1373.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2021. Svenska barnboksinstitutet, 2022, www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2022/04/Dokumentation-2022-1.pdf. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2020. Svenska barnboksinstitutet, 2021, www.barnboksinstitutet.se/wpcontent/uploads/2021/04/Dokumentation-2021.pdf. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2019. Svenska barnboksinstitutet, 2020, www.barnboksinstitutet.se/dokumentation-2020. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2018. Svenska barnboksinstitutet, 2019, www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2019/03/Dokumentation-2019.pdf. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2017. Svenska barnboksinstitutet, 2018, www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/09/2017-%C3%A5rs-utgivning-dokumentation.pdf. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2016. Svenska barnboksinstitutet, 2017, www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/09/Bokprovning-2017-dokumentation.pdf. Lest 10. november 2022.

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2015. Svenska barnboksinstitutet, 2016, www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/09/Bokprovning_Argang_2015.pdf. Lest 10. november 2022.

Bornedal, Kajsa. *Rebellens nybörjarbok. Konsten att låta tillsammans.* Leopard förlag, 2018.

Dömstedt, Tomas. *Fakta om Greta Thunberg.* Nypon förlag, 2019.

Ehriander, Helene. "Djurrätsfrågor och djurrätsaktivism i samtida litteratur för unga läsare". *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur*, redigerat av Corina Löwe og Åsa Nilsson Skåve, Natur & Kultur, 2020, s. 104–124.

FN. "Barnekonvensjonen plakat". *Regjeringen.no*, www.regjeringen.no/contentassets/ee6e51e5dd154da186dc86511e970f03/191022-crc-plakat_norsk_web.pdf. Lest 16. november 2022.

Goga, Nina. "Hva er greia med å engasjere barn og unge? En undersøkelse av hvordan voksne bokmeldere og formidlere vurderer oppfordringer til handling i sakprosa for barn om miljø- og klimaspørsmål". *Nordic Journal of ChildLit Aesthetics*, vol. 12, 2021, s. 1–12, doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2021-01-05.

---. "Hvordan kan vi analysere sakprosa for barn og unge?". *Sakprosa*, vol. 11, nr. 3, 2019, doi.org/10.5617/sakprosa.6531.

---. "Skandinavisk sakprosa for barn og unge om plast og klima". *På tværs af Norden 2 – Økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur*, redigert av Nina Goga og Marianne Eskebæk, Nordisk Ministerråd, 2021, s. 22–28.

Goga, Nina, Sarah Hoem Iversen og Anne-Stefi Teigland, redaktører. *Verbal and Visual Strategies in Nonfiction Picturebooks. Theoretical and Analytical Approaches*. Universitetsforlaget, 2021.

Grilli, Giorgia, redaktør. *Non-fiction Picturebooks. Sharing Knowledge as an Aesthetic Experience*. Edizioni ETS, 2020.

Gubar, Marah. "Risky Business. Talking about Children in Children's Literature Criticism". *Children's Literature Association Quarterly*, vol. 38, nr. 4, 2013, s. 450–457.

Jägerfeld, Jenny og Johanna Arpiainen. *Fråga Jenny om kroppen, själen och allt runtomkring*. Rabén & Sjögren, 2019.

Klintevall, Mikael. "Retorikexpert om Gretas tal. 'Ett otroligt starkt budskap'". *SVT Nyheter*, 23. september 2019, www.svt.se/nyheter/utrikes/retorikexpert-om-gretas-tal-fantastisk-som-kan-gora-det-sa-enkelt-tydligt-och-rakt. Lest 16. november 2022.

Laleh. Sangtekst til "Goliat". *Genius*, 2013, genius.com/Laleh-goliat-lyrics. Lest 15. november 2022.

"Laleh: 'Vi vill alla göra jorden hel'". *Specialpedagogik*, 29. maj 2020, www.lararen.se/specialpedagogik/annat/laleh-vi-vill-alla-gora-jorden-hel. Lest 16. november 2022.

Landqvist, Malin og Victoria Voss. *Göra gott. Kokbok för unga miljöhjältar*. Bokförlaget Max Ström, 2020.

Löwe, Corina. "Sköna nya värld, men vad ska vi äta? Matmotivet i framtidsskildringar för barn och unga". *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur*, redigert av Corina Löwe og Åsa Nilsson Skåve, Natur & Kultur, 2020, s. 60–79.

- Löwe, Corina og Åsa Nilsson Skåve, redaktører. *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur*. Natur & Kultur, 2020.
- Ohlsson, Sara og Lisen Adbåge. *Frallan räddar världen*. Lilla Piratförlaget, 2018.
- Petersens, Axel af. *Vardagsjuridik för unga*. B. Wahlströms Bokförlag, 2017.
- Pettrém, Maria T. "Minner om den ikoniske 'I have a dream'-talen til Martin Luther King Jr.". *Aftenposten*, 25. september 2019.
- Rottböll, Grethe og Anna-Karin Garhamn. *Första Naturhjälpn alla dagar i veckan*. Bonnier Carlsen, 2021.
- Sandberg, Tor. "EU vil stanse flatehogst". *Dagsavisen*, 30. juni 2021, www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/2021/06/30/eu-vil-stanse-flatehogst. Lest 16. november 2022.
- Sanders, Joe Sutliff. *A Literature of Questions. Nonfiction for the Critical Child*. University of Minnesota Press, 2018.
- "Språkteigen. Greta Thunbergs retorikk". *Språksnakk*, 4. Oktober, 2019, radio.nrk.no/podkast/spraakteigen/sesong/201910/1_669559d9-6997-4969-9559-d96997a96999.
- Superle, Michelle. "The United Nations Convention on the Rights of the Child. At the Core of a Child-Centered Critical Approach to Children's Literature". *The Lion and the Unicorn*, vol. 40, nr. 2, 2016, s. 144–162. *Project Muse*, doi.org/10.1353/uni.2016.0017.
- Todres, Jonathan og Sarah Higinbotham. "A Person's a Person. Children's Rights in Children's Literature". *Columbia Human Rights Law Review*, vol. 45, nr. 1, 2013, s. 1–56.
- Vaicenavičienė, Monika. *Vad är en flod?* Opal, 2019.